

NECESSITAT D'UNA REFORMA URBANA A LA CIUTAT DE TARRAGONA DURANT EL TRIENNI CONSTITUCIONAL

La particular configuració geogràfica de la ciutat de Tarragona, turó i platja, permet l'estudi d'un model inicial del pas d'una economia agrària, i les seves conseqüents estructures feudals tancades a la part alta de la ciutat, a una economia de mercat que es mourà entorn del port. La reforma urbana, que durant tot el segle XIX es fa a Tarragona, reproduïx el creixement que es crea a partir del canvi econòmic.

L'obertura física del port per part dels il·lustrats permet la instal·lació d'uns comerciants; per altra banda la destrucció de les muralles pels francesos fa impossible la reconstrucció idèntica, i la divisió estamental que configurava.

Les propostes i realitzacions que durant el període 1820-1823, dit Trienni Liberal, fan els nous comerciants ens permet entendre que malgrat la consciència reformista, i tanmateix molt lluny del reformisme il·lustrat, varen configurar la ciutat segons les seves necessitats.

1. PLANTEJAMENT DEL PROBLEMA

En caure la monarquia francesa l'any 1789, les de la resta d'Europa quedaren trontollant i es dubtà ja de la legitimitat de la Corona. Després de la Revolució Francesa, la forma de legitimitat que es va començar a entendre era més democràtica i recolzada en la voluntat del poble.

L'any 1808 es posà de manifest a Espanya la realitat i magnitud de la crisi provocada pels nous esdeveniments. La Guerra del Francès va tenir un caire revolucionari i va obrir un camí a tot procés innovador del segle XIX espanyol.

El país canviava i el poble intervingué, mogut per elements agi-

tadors, a favor de Ferran VII, féu abdicar Carles IV i posà fi al règim dictatorial de Godoy. Fets inconcebibles en la ideologia de l'Antic Règim, en què el rei ho era per la «voluntat de Déu» i no per la del poble.

Les Corts de Cadis entre 1810 i 1812, en representació del poble, van elaborar la primera constitució moderna d'Espanya i intentaren donar a la monarquia el tipus de legitimitat que podia tenir en el segle XIX.

Els camins d'Espanya que començaven a canviar, foren truncats l'any 1814, en tornar a imposar-se l'absolutisme, un absolutisme organitzat, però que no va poder deturar el procés.

Durant el *Trienni Liberal* (1820-1823) es podran portar a la pràctica les noves disposicions dictades per les Corts. Es pot considerar el Trienni com el moment històric en què es començà a viure sota uns signes nous.

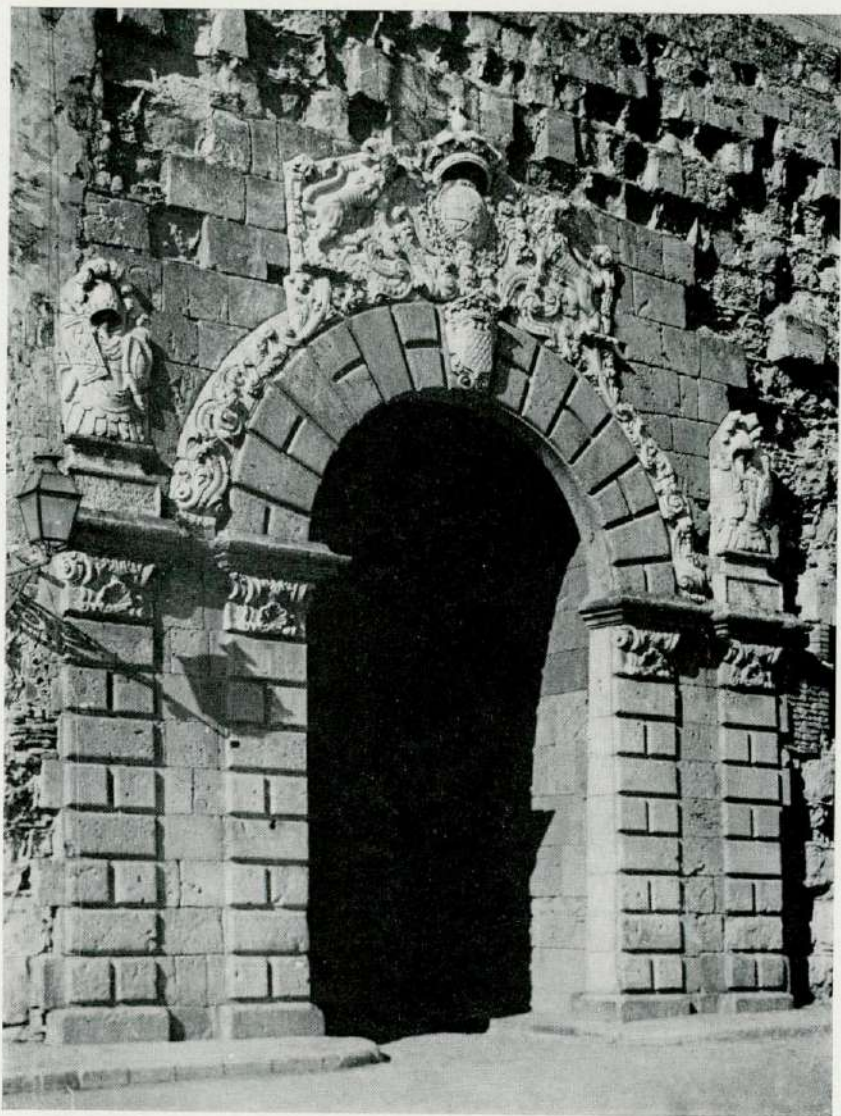
Aquest moment fou aprofitat per la burgesia, que, col·laborant a donar la Sobirania al poble, a través d'una constitució, assegurava el seu poder, ja que la Constitució basava la restauració de la societat en el ciutadà, pedra fonamental de la societat classista i de l'Estat liberal, i defensava la llibertat, igualtat, propietat i seguretat.

A la ciutat de Tarragona la burgesia la formaven uns comerciants que van ser els qui varen fer el canvi.

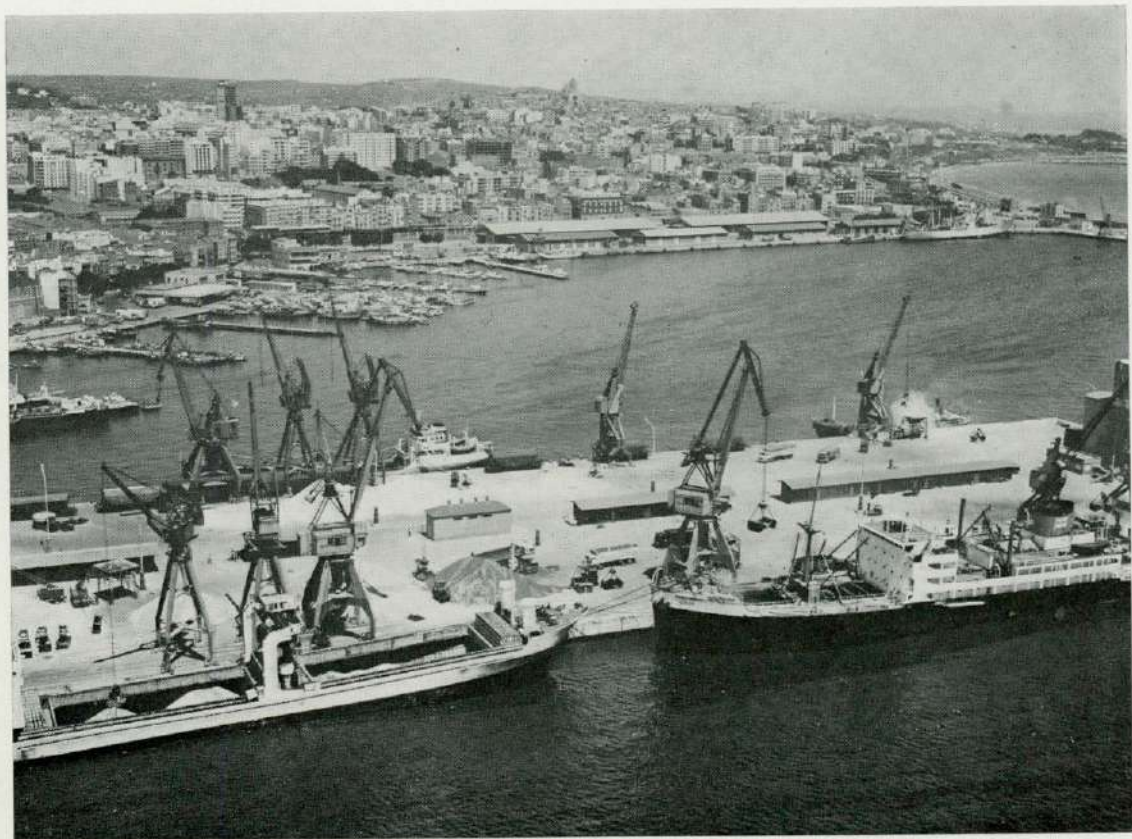
En la visió que ens dóna de Tarragona Antoni de Magriñà, quan descriu la de l'any 1800, diu el següent:

«La Tarragona del año 1800, o sea el último año del siglo XVIII, era un gran convento, una gran fortaleza y un Museo arqueológico viviente. La fe, la dureza y el recuerdo del pasado estaban hermanados. Dios, el Rey y la Historia eran la trinidad que imperaba en ella (...) No hay casa de campo ni ninguna pared en las inmediaciones de la ciudad, o mejor dicho fortaleza, pues como plaza de guerra estaban prohibidas las edificaciones y construcciones dentro de la zona militar; no existía ningún cultivo dentro de ella, pues todo eran yermos y rocas peladas, salvos las huertas de la parte del Francolí que estaban fuera de la primera zona de defensa.

De cualquier lado que se mirara Tarragona, su aspecto era muy triste, no se veían más que murallas, justificadoras de su fuerza, y las torres o campanarios de la Catedral, San Francisco y San Agustín, que justificaban su fe (...) De la Ciudad al Puerto había tres caminos (...) Unas cuantas casas, pocas, alrededor de

Portal de Sant Antoni. Exemple de l'ornamentació, pels ilustrats, en la muralla ja existent.

la Aduana y los pescadores junto a la actual calle del Mar, constituían toda la población del puerto (...) No había en Tarragona ninguna industria, muy poco comercio y escasa agricultura.»¹

Més endavant ens diu sobre la primera meitat del segle XIX:

«Al comenzar el siglo XIX, que hacia doce años habian llegado las aguas a Tarragona (...) empezaron a crearse huertas y formarse los paseos: el de Santa Clara (...) el de San Antonio (...) Los acontecimientos más importantes (...) la construcción de la carretera de Reus que llamaron carretera Amalia. La construcción de la carretera de Lérida. La construcción del muelle de Levante (...) El alumbrado público por medio de aceite (...) El Instituto de segunda enseñanza (...) En 1850 el puerto solía estar concurrido, pues no era raro ver treinta o cuarenta buques de vela amarrados al muelle y aparecer algun vapor de ruedas. Las casas Bigham, Cañellas, Rius, Gasset, Romeu, Bessa, Escofet, Lloberas, Gatell i Corbella i otras (...) sostenían la vida comercial (...)»²

En la primera descripció de Magriñà podem veure com era durant el segle XVIII una ciutat tancada, dominada pels militars i pel clercat. Aquesta societat va ser responsable que la seva ciutat no participés en l'avenç comercial que es produïa a Catalunya durant el segle XVIII i que no existís una gran burgesia. No és una afirmació gratuïta, ja que cercant les causes no trobem cap altra explicació.

El camí reial de Lleida té la sortida natural pel port de Tarragona i és per on surt més econòmic exportar els seus productes. Llavors, ¿per què els dirigeixen a Salou, que té la mateixa situació envers els vents, amb l'inconvenient de ser una platja oberta,

¿I per què les cases comercials s'installaren a Reus? La resposta que ens hem donat és que a les classes més influents de la ciutat, el clercat i els militars, no els interessava.

Al clercat, perquè com a classe conservadora era totalment contrària a tot moviment mercantil i comercial. Els lletrats tarragonins, pertanyents al tercer braç, però vinculats a la cúria que els donava els mitjans per poder viure, tampoc no van ésser renovadors com foren en altres llocs.

Els militars, que després de la Guerra de Successió es convertiren en un exercit d'ocupació, l'any 1717 suprimiren el moviment portuari

1. MAGRIÑÀ, A., *Tarragona en el siglo XIX*. Tarragona, 1901, p. 47 a 54.

2. *Ibidem*, p. 54 a 63.

comercial (solament quedà el de cabotatge per a obtenir els productes alimentaris).

Aquestes raons motivaren que el port comercial es traslladés a Salou i les cases comercials a Reus. Tarragona quedà marginada.

Interessava als militars un port tancat i una ciutat fortificada, i no convenia al clero que els ciutadans tinguessin altres mitjans per a guanyar-se la vida, car llavors la mà d'obra que ells utilitzaven per al camp s'encariria.

Si examinem el seu enclavament geogràfic, això ens permet diferenciar dues parts:

a) *la part alta del turó*, on és enclavada Tarragona, és un marc perfecte per un tancament emmurallat amb característiques militars i eclesiàstiques, les quals seran aprofitades sempre que la ciutat tingui poca gent i no senti la necessitat del comerç. La ciutat quedà apartada de tot avenç cultural.

b) *la seva situació vora el mar*, planera, permet la ubicació d'un port i la seva urbanització, que saberen aprofitar els romans i els comerciants del segle XIX.

Aquestes dues característiques que presenta Tarragona³ són típiques de les poblacions catalanes, com explica Cirici:

«Primer la vila forta concèntrica en la qual el poblament d'un turó ha pres per nucli un edifici fort —correntment l'església— i s'ha fet segons carrers concèntrics de disposició ovalada, seguint les corbes de nivell (tipus de poblat que forma com una sèrie de muralles successives i que en algun cas va ésser, a més, realment emmurallat); i segon, el tipus de població plana a la costa, amb tendència a l'agrupament per línies paral·leles, també amb la direcció de les corbes de nivell o en relació amb un element, com la costa o el riu.»⁴ (En el cas de Tarragona i en el moment que estudiem serà el paral·lelatge amb el port.)

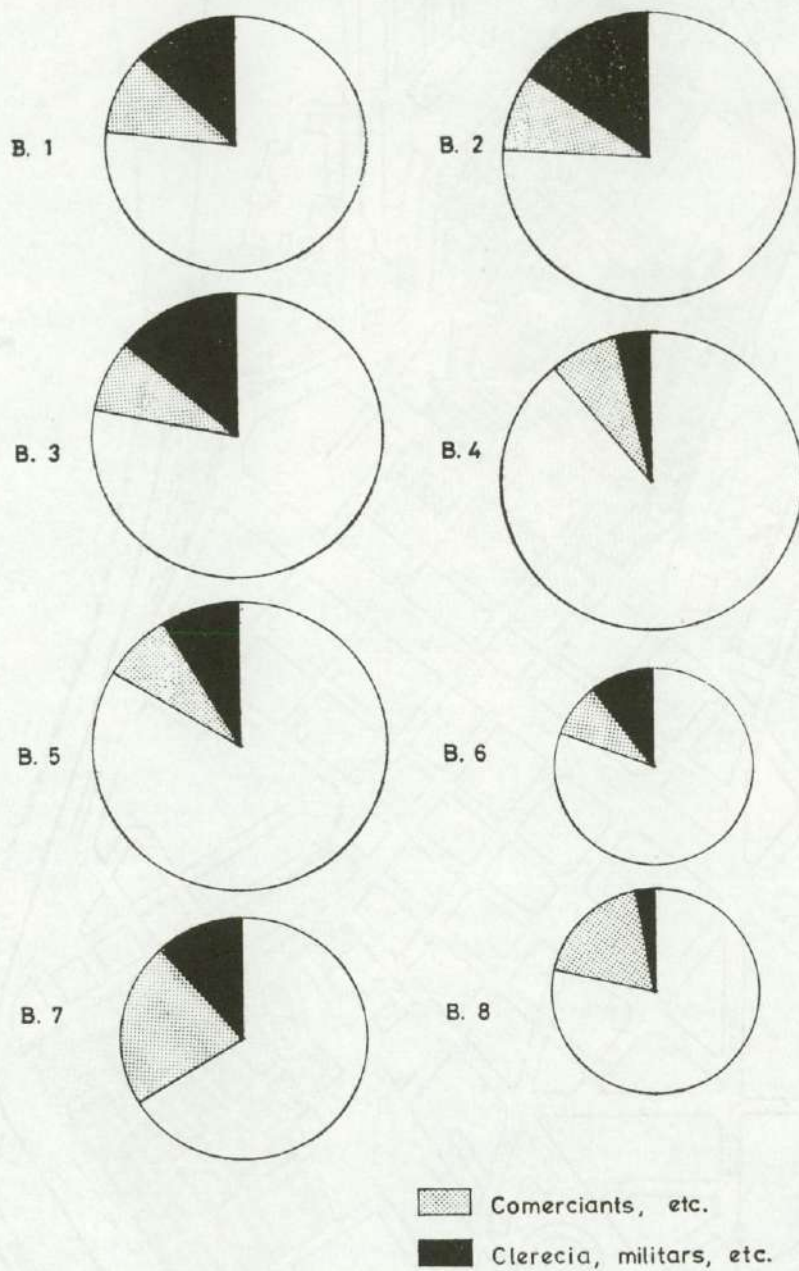
La instal·lació dels comerciants a Tarragona determinà un plantejament de l'urbanisme de la Ciutat.

En la gràfica número 1 representem gràficament la densitat que correspon als 8 barris⁵ de la vila: els comerciants i la gent de professions liberals, i als que podriem dir-ne els seus antagonistes quant a la qüestió

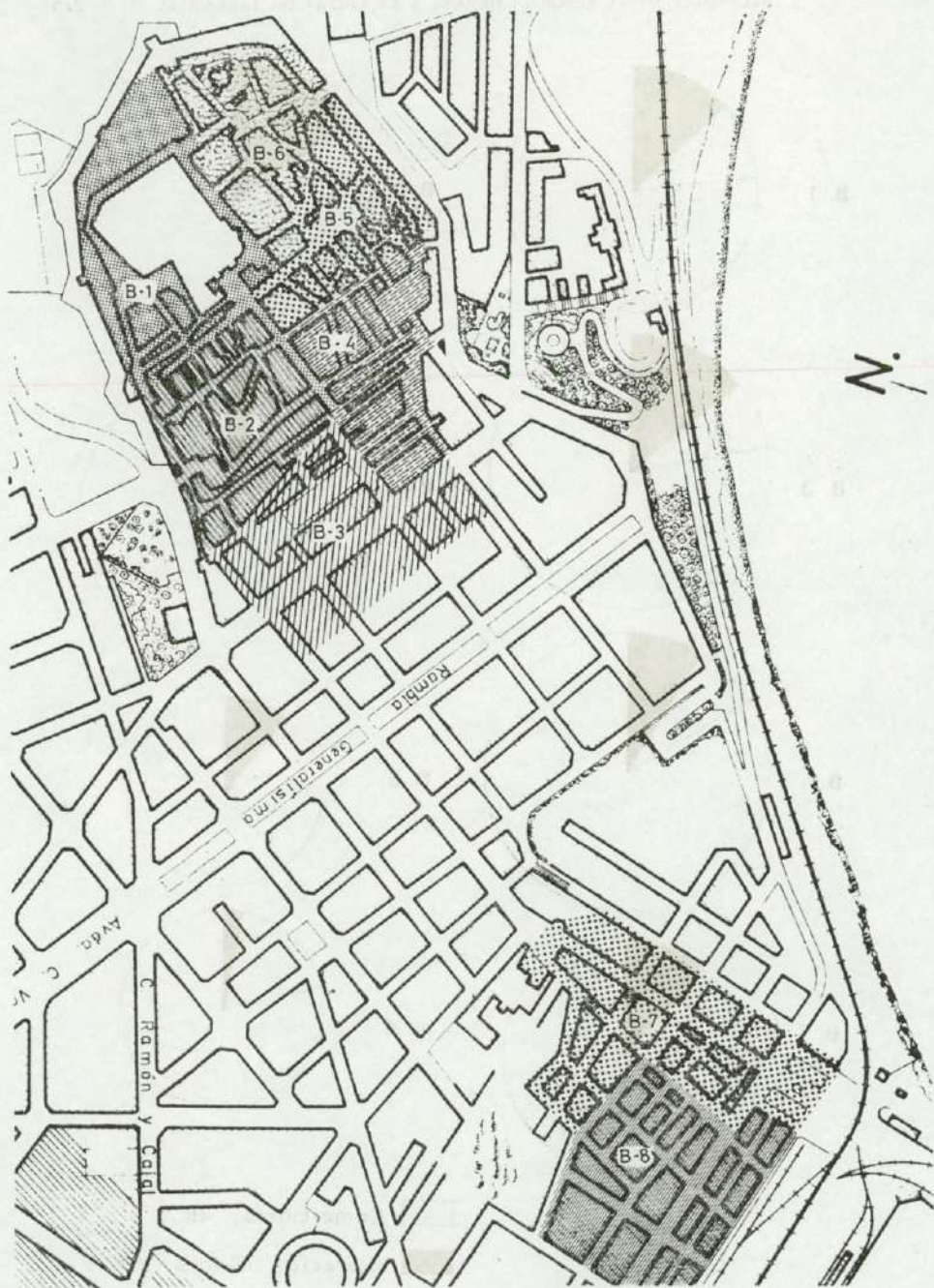
3. RECASENS, J. M.^a, *La Ciutat de Tarragona*. Vol. I, Barcelona, 1965.

4. CIRICI, A., *L'arquitectura Catalana*. Barcelona, 1975, p. 13.

5. Per la concreció dels quals ens hem valgut del llibre d'ANDRÉS DE PALMA, P., *Els Carrers de Tarragona*. 2 vols., Tarragona, 1956 i a 958.

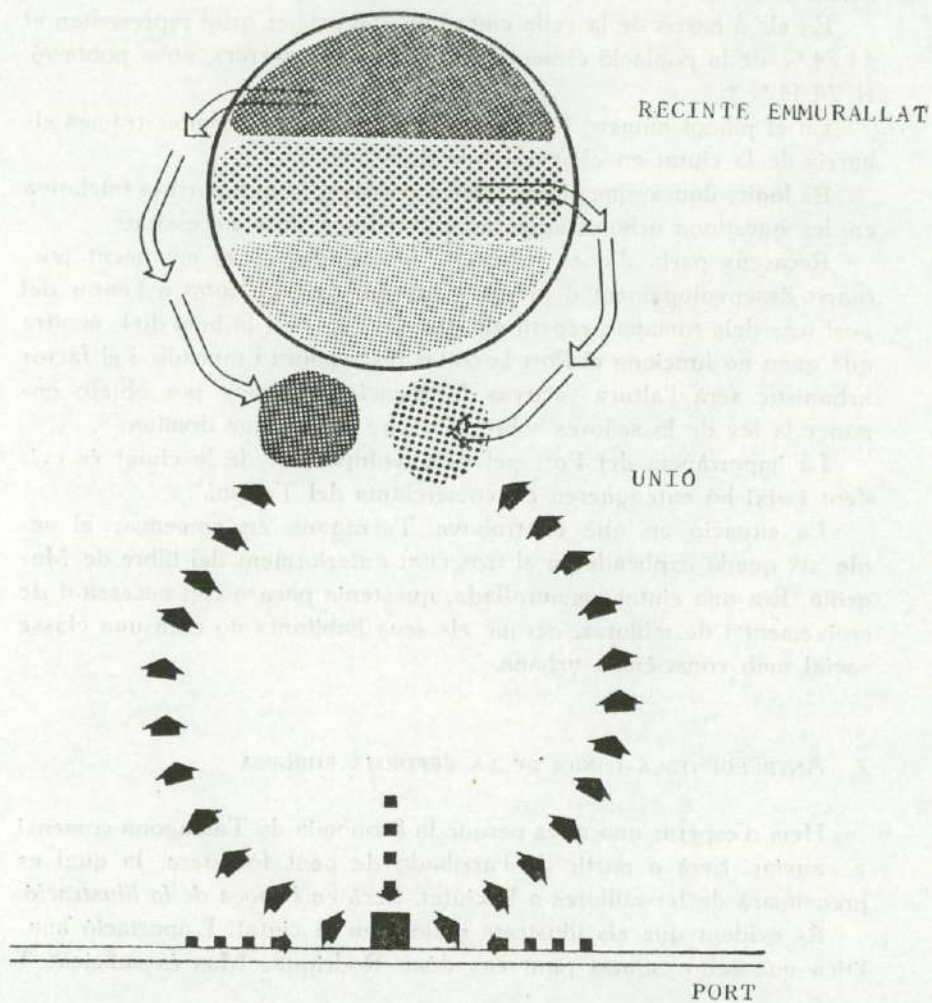

GRÀFICA 1. Distribució de la població activa per barris.

PLÀNOL 1. Barris de Tarragona.

GRÀFICA 2. Moviment urbanístic.

del sentit urbanístic: clerecia, funcionaris, militars i hisendats. El diàmetre dels cercles corresponen a la població activa dels barris.

En els 6 barris de la vella ciutat, els del primer grup representen el 43,74 % de la població esmentada, i en els dos darrers, nova població, el 74,44 %⁶.

En el plànol número 1 figuren senyalats amb diferents trames els barris de la ciutat en el temps que descrivim⁷.

És lògic, doncs, que sigui la nova població la que porti la iniciativa en les qüestions urbanístiques adaptant-les a llurs necessitats.

Recasens parla d'unes constants històriques en el moviment portuari: desenvolupament d'aquest, creixement de la ciutat a l'entorn del port (cas dels romans i repetit en el segle XIX, com ja hem dit), mentre que quan no funciona el Port la ciutat resta pobra i tancada, i el factor urbanístic serà l'altura: «cuyas fortificaciones tienen por objeto imponer la ley de lo señores sobre el ancho campo que domina»⁸.

La importància del Port pel desenvolupament de la ciutat és evident i així ho entengueren els comerciants del Trienni⁹.

La situació en què es trobava Tarragona en començar el segle XIX quedà explicada en el tros citat anteriorment del llibre de Magriñà. Era una ciutat emmurallada, que tenia poca o cap necessitat de creixement i de millorar, perquè els seus habitants no eren una classe social amb consciència urbana.

2. ANTECEDENTS A L'INICI DE LA REFORMA BURGESA

Hem d'esperar una anys perquè la fisonomia de Tarragona comenci a canviar. Serà a partir de l'arribada de gent forastera, la qual es preocuparà de fer millores a la ciutat. Serà en l'època de la *il·lustració*.

És evident que els il·lustrats milloraren la ciutat. L'aportació analítica que sobre aquest punt ens dona Rodríguez Mas és suficient¹⁰.

6. Les dades de la població activa estan tretes del Padró de 1822 que es conserva a l'Arxiu Municipal.

7. Les trames delimitant els barris estan sobreposades a un plànol actual.

8. RECASENS, J. M.^a, *La influencia del movimiento portuario en el desarrollo de la ciudad de Tarragona*. «Revista técnica de la propiedad urbana», núm. 7, Tarragona, 63-69, p. 63 i 64.

9. En la Tesi Doctoral de FERRER BOSCH, M.ª A., *La ciutat de Tarragona durant el Trienni Liberal* (inèdita), s'analitza com Guillem Oliver era conscient de la divisió de la ciutat amb aquestes dues parts tant diferents i alhora tant importants i de la forma com plantejà la seva unió.

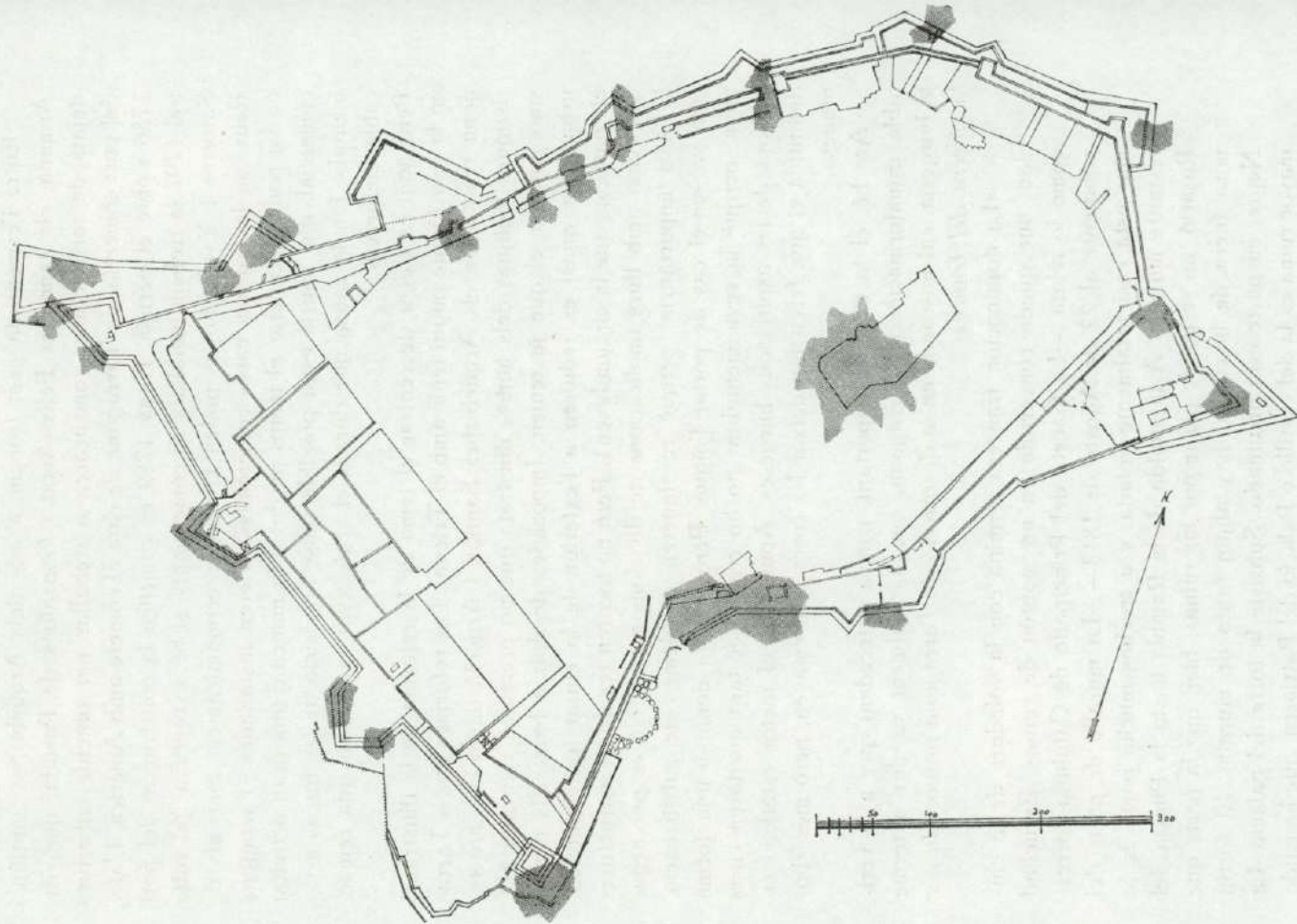
10. RODRÍGUEZ MAS, A., *El Arzobispo Urbanista (D. Joaquín Santian y Valdivieso), 1779-1783*. Tarragona, 1957, p. 56.

Entre l'esmentada gent trobem, a més dels Arquebisbes Santián i Armañá, els canonges Fèlix Amat i Gonzalbés de Posada, que, rodejats de tarragonins, començaren a treballar per obtenir l'obertura del port comercial de Tarragona de cara al comerç amb Amèrica. L'any 1786 s'obté el permís. L'any 1789 es comença la construcció del port i el 1797 ja trobem instal·lats 26 comerciants, si bé, exceptuant tal volta Satorres i Yxart, no es poden comparar econòmicament amb els de Reus, on les «grans cases comercials» ja eren instal·lades. Tarragona no va poder recuperar el temps perdut, i la manca d'una gran activitat comercial, que hauria estat possible sense l'oposició de les forces estamentals, fou la causa que durant el segle XVIII es produís una remarkable emigració.

Però aquí es tracta de centrar el tema de la reforma de la il·lustració en la relació que pugui tenir amb el Trienni. Les reformes que a Tarragona realitzaren els Arquebisbes Santián i Armañá tenen les característiques lògiques dels homes il·lustrats que no pretenien reformar res, sinó millorar el que ja tenien. Imposades de dalt a baix. Els canvis urbanístics quasi es reduïren a l'exterior de la ciutat (principalment els passeigs que la circumdaven). Però no tocaren res de les estructures que tenia amb llurs implicacions de divisions social. No es pot negar la seva importància, perquè resolgueren problemes de subsistència, com va ser el cas de portar l'aigua. Però no van donar-li una forma nova, perquè la seva mentalitat no ho era, i per tant quedaren curts enfront de les aspiracions burgeses. Apuntaren el factor estètic, i en definitiva el que feren fou deixar les coses com estaven, però més «boniques».

Ara bé, el factor més important, com a antecedent, per a la veritable transformació de Tarragona, que naturalment va dur a terme la burgesia, cal buscar-lo en la *destrucció de Tarragona provocada per la guerra del francès*:

«La dominación francesa termina con la voladura de la ciudad, que queda convertida en un montón de ruínas. Escuchad como lo relata —La Gaceta del Principado de Cataluña correspondiente al 22 de Agosto de 1813—: La muralla de parte del mar está casi totalmente volada, y a trechos mucha parte de la restante muralla. A la subida de la Rambla hasta la Puerta del Rosario, no se puede pasar por las ruinas; bien que la parte que mira fuera de la ciudad hay algún tanto de muralla. El fortín Negre, en parte está arruinado. Subsiste la torre del palacio. La mayor ruina es la del castillo o Palacio del Patriarca, que ha caído

PLÀNOL 2. Plànol de les voladures de la muralla feta pels francesos el 18 d'agost del 1813. De l'Arxiu Històric Militar de Madrid (dintre la col·lecció de clixés per a l'exposició de «Tarragona retrospectiva»).

enteramente, menos la cuarta parte de la torre; la calle sigue en donde había las carnicerías, hasta encontrar la de Mercería, arruinada toda hasta la casa del droguero Pastó, volado el castillo de Pilatos, toda la Plaza del Rey llena de ruinas, con algunas casas caídas, volada la muralleta al bajar a la Pescadería nueva, habiendo quedado dos cañones de 24 sobre ruinas; parte del fuerte de Cervantes volado, la Iglesia de Dominicos quemada con el trigo que tenía en ella; intacta, por la misericordia de Dios, la Catedral, y han quedado algunas bombas, balas y granadas en las murallas. Quemada aun la parte del Colegio, llamado los "Cabrits"; las calles llenas de escombros y las casas tal vez han sufrido mayor saqueo que en la entrada de Suchet. Están rotos tres o cuatro palmos de los arcos de la fuente nueva»¹¹.

Salvat i Bové fa una exhaustiva relació de les cases destruïdes pels francesos¹². (Vegeu plànol núm. 2 de la destrucció dels francesos.)

Aquestes destruccions foren importants, perquè permeteren un trencament del nucli urbà a la part alta amb unes característiques irreversibles. En la seva reconstrucció intervindrà ja la classe nova, classe que no li pot donar una fisonomia d'antuvi al servei de la clerecia i dels militars.

La burgesia no va tenir prou força per ocupar la part alta, l'antiga, però sí que va produir un fet important com fou el desplaçament de la part alta cap a la baixa, cosa que intentarem explicar.

Encara que els estaments militars s'oposessin a qualsevol modificació del recinte emmurallat, existirà, a partir de l'entrada dels francesos, la idea latent que davant el nou armament les antigues fortificacions ja no tenien cap força.

En finalitzar la Guerra del Francès es produí un canvi a la ciutat. D'11.000 habitants que hi havia l'any 1808, quedà reduïda a 1.500.

La recuperació va ser més lenta que a la resta de Catalunya. A Tarragona li costà 25 anys refer-se dels estralls passats. En el cens de 1816 trobem 6.649 habitants; havia augmentat la gent de mar i els comerciants, entre els qual trobem gent disposada a preparar la generació de la segona meitat del segle XIX¹³.

11. GRAMUNT, J., «Tarragona 1800». Xerrada llegida per l'autor el dia 21 d'Abril de 1948 i posteriorment impresa, p. 11.

12. SALVAT I BOVÉ, J., *Tarragona en la Guerra y Postguerra de la Independencia*. Tarragona, 1965, p. 339 a 345.

13. RECASENS, J. M.^a, *Contribución al conocimiento de la generación que preparó la gran expansión de Tarragona en la segunda mitad del siglo XIX*, «Revista técnica de la propiedad urbana», núm. 5 (Tarragona).

Fins l'any 1845 no assolirà Tarragona els 12.175 habitants.

En aquest estudi pretenem veure si les renovacions que es feren o que es pensaren realitzar a *Tarragona*, durant el *Trienni*, responien a la mentalitat de la gent que s'hi havia instal·lat de nou. El fet que fos la primera ciutat catalana que es pronunciés a favor de Riego —els homes de llavors ho recordaren constantment— ens fa pensar que veritablement això té un significat, ja que la societat tarragonina, completament tancada i oprimida per l'Arquebisbe, els militars i les muralles, era incapaç de provocar una revolució. Aquests nou vinguts foren renovadors amb ganes de fer canviar la ciutat.

3. MECANISME DEL CANVI BURGÈS

La burgesia era una classe eminentment urbana, perquè la ciutat era l'únic lloc on podia desenvolupar el seu comerç. Ara bé, durant el *Trienni* solament s'apuntava la burgesia, i encara més a Tarragona, on era una minoria (sobre un 2 % del total de la població). El moviment urbanístic no serà en si important (o espectacular com en el cas dels il·lustrats), però, essent molt concretes les necessitats pel seu desenvolupament, donaran a tots els moviments una direcció vers el que uns 30 anys després s'aconseguirà, i demostrarà que, encara que fos d'una manera inconscient, la seva visió va ser clara. Les característiques geogràfiques ajudaren perquè el procés fos lineal i el creixement no fos d'alguna altra manera que com es va fer.

L'esquema núm. 1 ens servirà per entendre aquest moviment urbanístic. El port es convertirà en l'eix del comerç (fletxes negres petites), on s'installaren els comerciants, els quals el faran a la seva imatge. Alegret ens dóna una explicació de com arribaren aquests comerciants:

«Los que tuvieron suerte en sus empresas (es refereix a l'anada a Amèrica a buscar fortuna) regresaron a sus patrios lares, y como el marinero, por costumbre y temperamento, no puede estar quedado, los que habian hecho un caudal regular lo emplearon en negocios mercantiles, y los que no podian llegar a tanto, por contar con menos recursos, establecieron agencias marítimas.

Así se construyó en Tarragona un núcleo comercial que fue engrosando con otros elementos que contribuyeron al desenvolvimiento de la riqueza del país.»¹⁴

14. ALEGRET, A., *Tarragona a través del siglo XIX*. Tarragona, 1924, p. 53.

Hem citat aquesta versió, encara que segurament no és la més vàlida, però en ella se'ns diu que efectivament hi va haver gent instal·lada de nou a Tarragona que tenia una idea diferent de la que s'havia tingut fins aleshores.

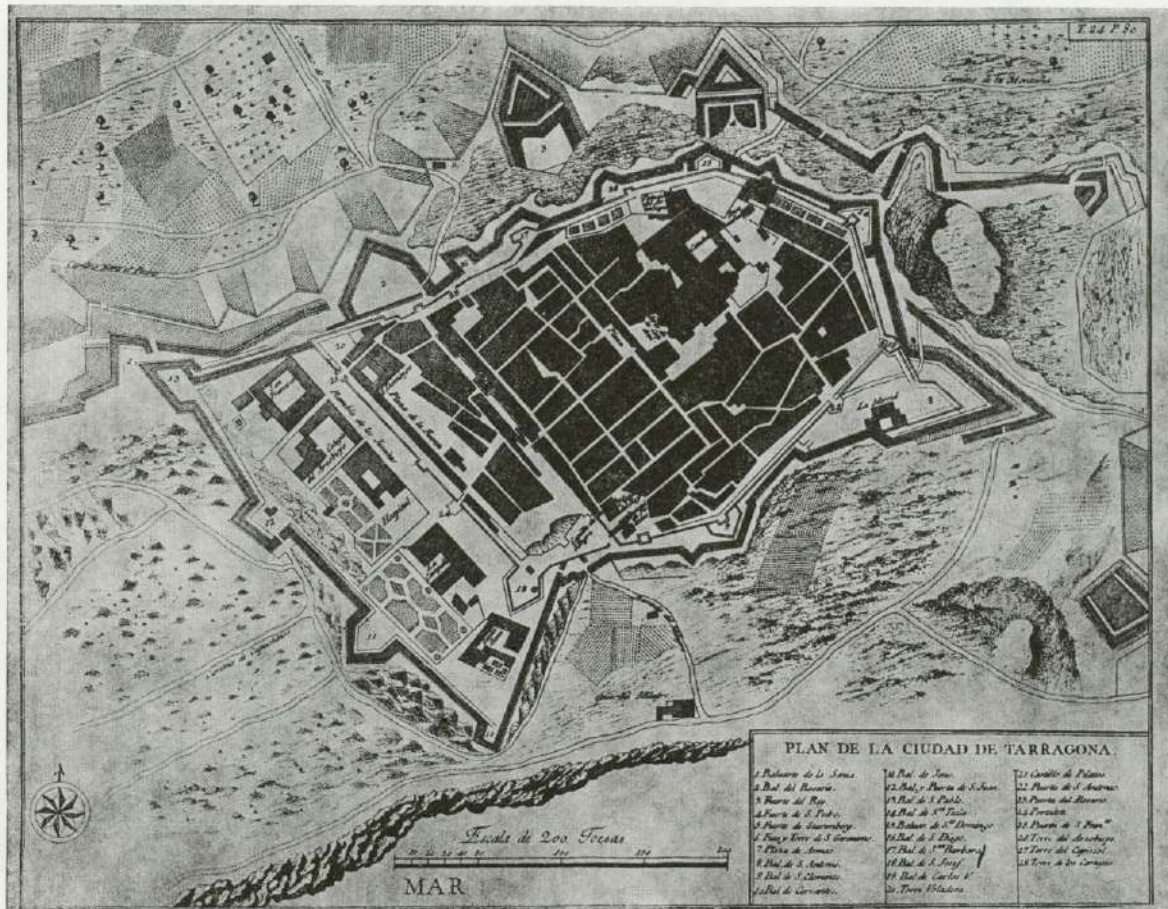
Els comerciants van anar pujant paulatinament cap al casc antic (fletxes negres més petites) i aleshores van trencar el centralisme de la Catedral. La seva pujada va ser seguint una sèrie de replans que van fer els romans i que durant l'edat medieval s'accentuaren i que fins i tot actualment aquets plans són fàcilment reconeguts, perquè segueixen una sèrie d'escales que delimiten els sectors. Al sector que rodeja la Catedral (trama més fosca), hi havia l'estament religiós, i en temps dels romans fou la zona dels grans temples. El sector immediatament després, de dalt a baix, era la zona destinada als edificis administratius (trama d'entremig), amb caire oficial. Amb poques variants, aquesta era la situació en què es trobava en començar l'època que estudiem. Aquest centralisme quedarà desplaçat (fletxes més primes i llargues), tal com indica l'esquema, cap al tros entre les Rambles actuals, poc més o menys (seria el lloc entremig), entre la part del port i la Catedral. I es ací, naturalment, *on es farà la unió de les dues poblacions*.

4. ANÀLISI DE LES REALITZACIONS I PROJECTES

4.1. *Nucli vell o casc emmurallat*. A la part vella (vegeu plànol núm. 3 del llibre dels P. Florez)¹⁵ els projectes són el desplaçament del centre de la ciutat cap a la part mitjana, que respon, naturalment, a les necessitats d'aquests comerciants d'utilitzar els estaments ciutadans i potenciar-los, és a dir, no crear noves institucions, sinó utilitzar les velles, però capgirant-les i donant-los una nova dimensió. De moment, no senten la necessitat de destruir el que hi havia fet, sinó de transformar-lo. Per aqueix motiu (entre altres), diríem que va ser una burgesia reformista, no revolucionària.

Un fet important és que es varen trobar amb una situació econòmica molt difícil, i la manca de diners per a fer edificis nous els va fer pensar en els convents suprimits per usar-los com a edificis públics, ja que la situació que tenien era propícia en aquell moment. No ho

15. FLÓREZ, P. E., *España Sagrada*. Vol. XXIV, Madrid, 1768.

PLÀNOL 3. Plànol de Tarragona antiga, 1769, de l'«Espanya Sagrada», del P. Flórez, O.S.A. Tomo XXIV (entre les planes 80 i 81).

hauria estat, tal volta, en el moment de la seva construcció, perquè llavors es trobaven apartats del centre de la ciutat.

El desplaçament dels centres ciutadans:

a) *Les parròquies:* les tres que hi havia a la Catedral¹⁶ es varen descentralitzar; l'Ajuntament farà les gestions necessàries per a habilitar com a Parròquia el convent dels P. Agustins, localitzat a la zona de la unió. Per tercera parròquia s'habilitarà el convent dels P. Caputxins a la zona del port. Queden així una Parròquia a cada zona de Tarragona.

b) *L'Ajuntament,* situat davall les escales de la Catedral, és a dir, al segon nivell on hi ha els edificis administratius¹⁷, es demanà de traslladar-lo a l'antic Convent dels Trinitaris (després de la desamortització es traslladà al Convent de Sant Domènec, on està actualment). El motiu del trasllat era la insuficiència del lloc primitiu i també considerar-lo massa lluny d'on vivien:

«Los señores de la Comisión para informar sobre la forma de hacer expediente del Convento trinitario (según una R.O. de 1 de Agosto de 1821) y relativo a las ventajas que proporciona el extinguido Convento de los trinitarios que se ha pedido por Casa Consistorial, han hecho reporte que según dicha R.O. debe darse: Relación exacta del vecindario de esta ciudad. Hacer constar el valor, la capacidad y circunstancia de dicho convento de los Tridentinos. Las ventajas que proporcionaría dicho edificio. El mal estado y época. Capacidad de la actual casa de la Ciudad y también el valor de esta. Proponer los arbitrios que se juzguen necesarios para costear su habilitación. El parecer de la comisión podría ser el valor que se sacaría de la venta, de lo cual se ha acordado se forme cuanto antes dicho expediente instructivo.»¹⁸

La resposta o informe sobre aquest punt, de moment no l'hem trobat.

c) Sobre el que respecta a *les escoles*, es dona vida a les ja creades anteriorment, però, naturalment, estant l'ensenyament a mans de religiosos, estaven ubicades en els mateixos convents. Ara se'ls intentarà donar un caire laic aprofitant el lloc on eren enclavades. Solament per

16. FERRER, M.ª A., *La ciutat...*, cap. 2.2.1.1.4, en que es parla de les parròquies i s'estudia la seva problemàtica.

17. Fins fa poc hi havia el Conservatori de Música.

18. Llibre d'Actes de l'Arxiu Municipal de Tarragona, 1822. Vol. II, fol. 210.

l'Escola de Dibuix i Nàutica es demana també part del Convent dels Trinitaris. Per tant, s'intentarà el seu desplaçament.

d) *Les biblioteques*, al servei dels religiosos fins ara, també es pensarà posar-les a mans dels laics, i substituir la de l'Arquebisbe, dintre el casc emmurallat, destruïda pels francesos, i habilitar el convent extingit dels P. Trinitaris (Per tant també en la zona d'unió)¹⁹.

e) *El teatre*, que responia a una mentalitat burgesa i que fou construït gràcies a la revolució que provocaren les Corts de Cadis, s'inaugurà l'any 1815, i va ser construït ja a la zona que hem considerat d'unió (actualment cantonada carrer de l'Hospital i Rambla Sant Carles). Durant el Trienni és un centre ciutadà important per aquesta burgesia, i pren un gran relleu²⁰.

4.2. *Nucli d'accés*: Els regidors de Tarragona, en especial el mallorquí Guillem Oliver²¹, tingueren un especial interès per la unió del port amb la part alta; en aquesta existèix una dificultat que ell apunta com la de més immediata solució: es tracta de la Baixada de Misericòrdia (anomenada així pel mal que prenia la gent en passar-hi) baixada que estava molt deteriorada i que era l'únic pas que portava a la Catedral, al Palau de l'Arquebisbe, a les places i barris principals, a la Casa Consistorial, a les cases de la gent important i distingida, als tribunals (...) Era decisiu arranjar aquesta baixada, ja que era necessari per a la circulació i l'expansió de la ciutat.

També s'arranjaren les immediacions de la Baixada de Peixateria.

«Se ha leído un dictamen de la comisión que se hizo para examinar el memorial de Pedro i Antonio Homs pidiendo edificar en un pasadizo que se encuentra en su casa y la de Pedro Gil a la Bajada de Pescadería que servia para entrar en los almacenes que había de Artillería siendo dicho pasadizo a más de útil perjudicial a la salubridad y policía (...)» L'Ajuntament els donà l'autorització pertinent perquè «atendiendo a lo más útil del Pueblo el que no quede rincón alguno que motive formación de basuras y maldades como acontece con los pasadizos de que se trata permiten a los SS Homs y Pedro Gil edifiquen ante el correspondiente plano de fachada (...)»²²

19. *Ibidem*, Vol. I, Doc. 114.

20. *Ibidem*, V. III, Doc. 827, en el qual es demostra la importància que la burgesia volia que tingués el teatre donant-li un aire a «l'europea» com ells deien.

21. FERRER, M.ª A., *La Ciutat...* cap. 4.2., es troben comentades les propostes de Guillem Oliver per la reforma de la ciutat.

22. A.M.T. LL.A. 1822, V. I, fol. 67 v.

S'intentaren fer unes millores i de reconstruir dintre el casc emmurallat, per millorar aquesta zona i fer-la més ampla i ventilada, on no hi hagués racons.

4.3. *Part nova o del Port:* (Vegeu plànol núm. 4) La nova població de marina serà on s'establirà la burgesia (sols cal recordar els percentatges de comerciants dels barris 6è i 7è), serà el lloc on desenvoluparan el seu sentit urbanístic, perquè no hi troben cap impediment i el lloc es planer:

«La ciudad baja o puerto formava un vasto paralelogramo con un total de 218 edificios de tres o cuatro pisos, grandiosos de bella planta, pintados en sus frentes con grandes almacenes, en donde se depositan los acopios de aceite y se vacian los vinos para hacer la debida preparación antes del embarque, sacándose por medio de unos ingenios, que proporcionan la ventaja de llenar las pipas al chorro de los grifos.»²³

Tota aquesta zona serà feta segons un pla traçat, uns projectes que aniran delimitant aquest gust de les classes noves. El plànol per a la façana de la Plaça dels Carros (plànol núm. 5) ens dóna una imatge molt encertada d'aquest gust, que tindrà la seva màxima expressió en la Rambla Nova de Tarragona i encara més a l'Eixample de Barcelona segons els projectes de Cerdà.

Les sèries quadriculades de carrers, seguint un pla previst, amb vies grans i amples que permeten la fluïdesa del trànsit, la il·luminació, etc..., forma el complement pròpiament del gust al qual abans hem alludit.

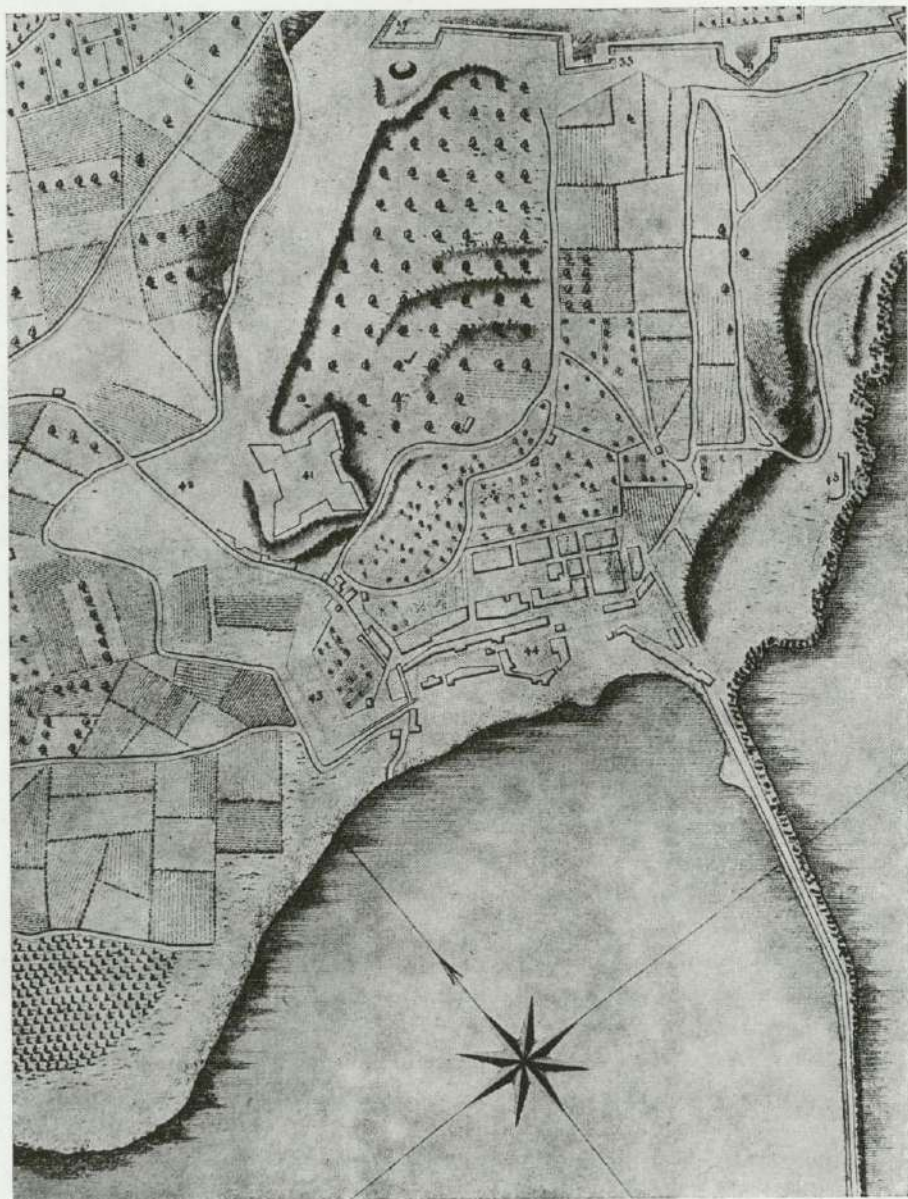
El creixement de la població de marina va començar l'any 1807 de la següent manera:

«En este día remito al capitán general de Cataluña, para que disponga su cumplimiento, el plano del proyecto de la nueva población de marina de Tarragona que se ha servido S.M. aprobar conforme con el modo de pensar del Sr. Generalísimo para proporcionar al comercio y al vecindario los terrenos para casas, almacenes, obradores.»²⁴

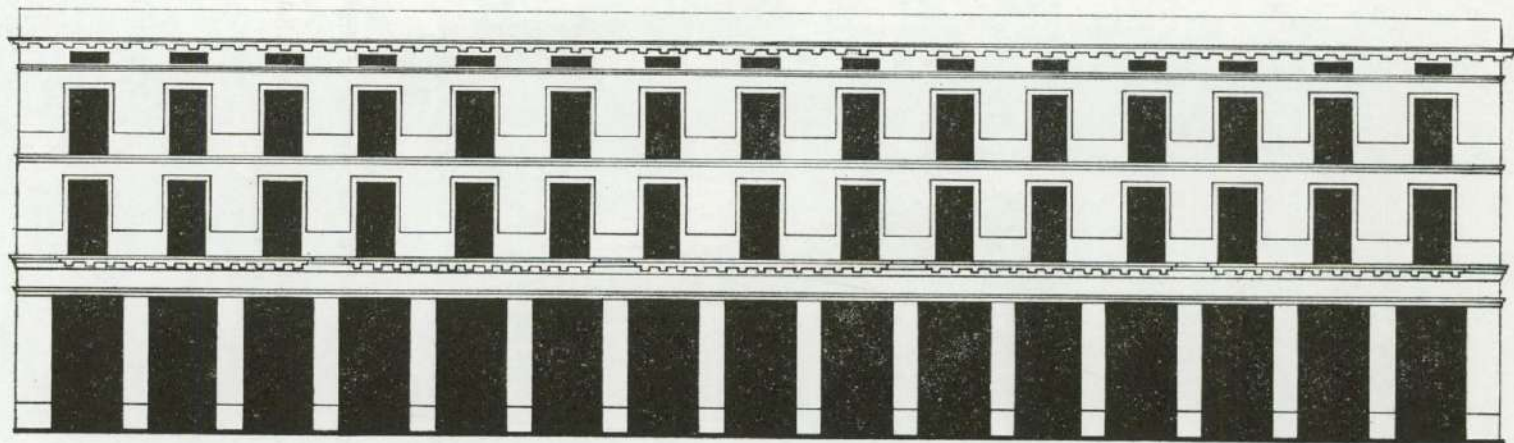
Aquest primer projecte dibuixarà un sistema de paral·lelismes respecte l'antiga muralla del port (senyalada amb línies discontinues en el plànol de Laborde, núm. 4). Resultant d'aquest projecte, serà un cub

23. MEZQUIDA, L., *Visión retrospectiva de la Tarragona de 1833*. Publicacions del Sindicat de Iniciativa de Tarragona, Tarragona, 1947, p. 3.

24. A.M.T. LL.A. 1807, D. 45.

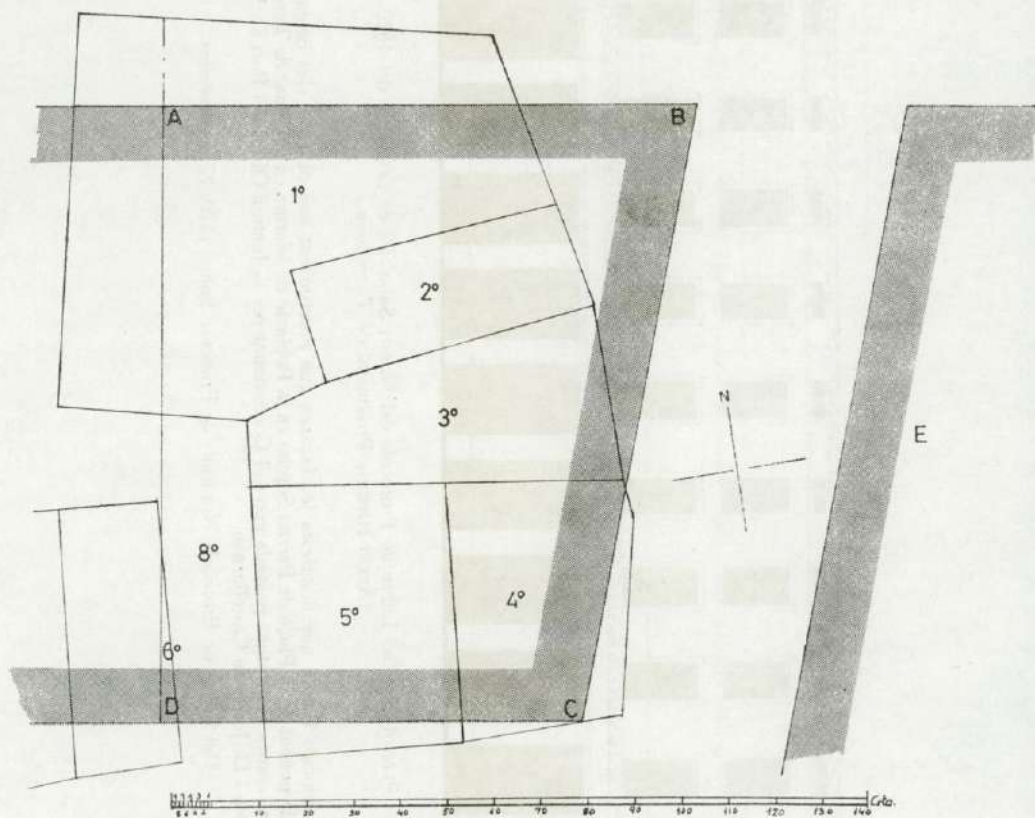
PLÀNOL 4. Plànol de la part baixa de Tarragona, 1806 (gravat de Laborde).

PLÀNOL 5. Del Llibre de Protocols del Notari Salas, 22 de desembre del 1820.
(Arxiu Històric Provincial de Tarragona.)

Transcripció: Plànol que manifesta les façanes que precisament han de tenir «les cases» de la part de ponent de la Plaça de Ferran Sèptim en la Població de Marina en la Ciutat de Tarragona. Segons consta Escriptura passada entre el Comissionat per la Junta d'Obres del Port D. Vicente Teixero i D. Josep de Castellarnau.

Del Llibre de Protocols Notarials de Francesc Salas, 1820, 22 de desembre.

PLÀNOL 6. Nova alineació de carrers, segons el Llibre de Protocols de Salas, 1821.
(Arxiu Històric Provincial de Tarragona.)

al centre de la zona marítima, de fàcil reconeixement en un plànol actual, entre els carrers Nou de Santa Tecla i Rebolledo, i els carrers de Sant Miquel i Smith.

A l'època que estudiem és quan es començà a canviar els traçats seguint una nova referència en el parallelisme, basant-se en el Port. Situant el centre a la Plaça dels Carros (Plaça de Ferran VII a l'època) d'on surten els dos carrers més importants de la zona, l'un vertical, seguint el braç transversal del port i que serviria com a carrer per a pujar a la part vella, que és el carrer Apodaca, i un altre d'horitzontal, paral·lel al moll de la costa, que és el carrer Reial, pensant en el comerç de Reus.

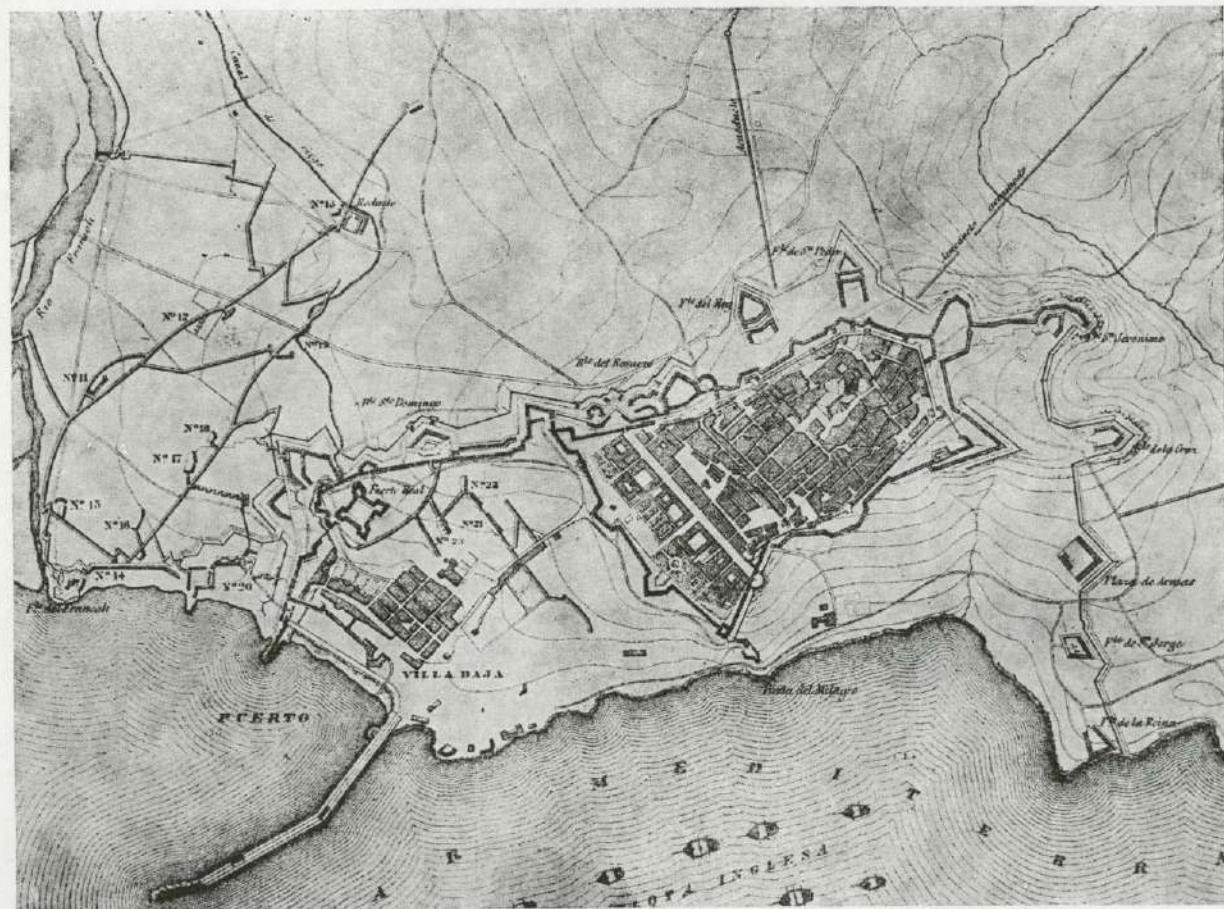
D'Aquest canvi de parallelisme es troba moltíssima documentació, en les compres i vendes de terrenys que feien per a la construcció d'aquesta població. La Junta d'Obres del Port venia els terrenys, de la seva propietat, en aquesta zona per tal de tenir suficients diners per a poder costejar les obres del Port.

En el Llibre de Protocols Notarials de Francesc Salas dels anys 1821 i 1822 trobem molts exemples, com el que presentem en el plànol núm. 6, on s'explica els terrenys que les Obres del Port han venut a Joan Messalles del comerç i a D. Jaume Gasset, de Puigpelat, d'extensió 13.000 pams quadrats per poder arranjar la nova població de marina, pel preu de 3.990 lliures, moneda catalana, entre els carrers Reial, Rebolledo i Lleó²⁵.

4.4. *Perspectives d'unió* (vegeu plànol núm. 7). Quan el 1855 s'argumenta per esguard de la unió definitiva de les dues poblacions que hem descrit, es farà en termes semblants als que varen proposar els ciutadans del Trienni. L'any 1855 es deia:

«La rivalidad que existió años ha, entre los habitantes de ambas a consecuencia del recinto amurallado que las ha separado hasta el momento que aquella se derribe y se construyan nuevos edificios en el emplazamiento que ocupa y en el terreno de sus alrededores. Dos poblaciones hermanas por identidad de costumbres é intereses no deben permanecer por mucho tiempo desunidas, y he aquí explicado el fin patriótico que la Municipalidad se propone con la ejecución del proyecto mencionado. Bajo este

25. En el Llibre del P.N. de Francesc Salas 1821. Llibre núm. 849, trobem una sèries d'escriptures de compra i venda de terrenys d'aquesta zona que ens demostra la importància que va tenir el que hem intentat explicar. L'exemple citat és del fol. 77 a 85.

PLÀNOL 7. Plànol del «Sitio de Tarragona, 1811» (Atlas de la Guerra de la Independencia, lámina 32) del Archivo Histórico Militar de Madrid.

punto de vista se ha considerado el problema de unión y en su virtud he desarrollado la idea que espresan los planos adjuntos.»²⁶
Urbanísticamente el que creixia a Tarragona era la part de marina:

«La parte baja o del puerto iba creciendo paulatinamente siguiendo la tendencia a ensancharse en dirección norte para unirse, como ocurrió luego, con el casco antiguo de la población.»²⁷

La unió serà la fi de les aspiracions dels nous comerciants que viuen a la part del port i que com hem vist necessitaven les institucions i edificis públics de la part vella.

Dos canvis seran demanats durant el Trienni amb aquest objecte²⁸. El primer i de més envergadura és la construcció d'una tanca a la població de marina i lligar-la amb la ciutat, per tal de fer desaparèixer la muralla de l'actual Rambla Nova. El dia 1 d'octubre es decideix fer l'obra, el dia 5 es comença; l'Ajuntament s'empara en la R.O. de 1807. Aquestes obres varen ser denunciades. S'havien tret diners, en qualitat de reintegrament, de les Escoles de Dibuix i Nàutica. La Diputació ordenà la supressió de dites obres. El dia 21 d'octubre l'Ajuntament comunicava oficialment que ja no es continuaven. Aquestes baralles, al marge de la importància del feta econòmic, provocaren una sèrie de raonaments importants que serveixen per a conèixer quina era la manera de pensar d'aquella gent.

«Y finalmente la comunicación tan interesante en la población cerrada de la Ciudad y la abierta y tan expuesta de la de Marina singularmente de dicha parte de poniente, comunicación como tengo dicho, tan interesante, pues lo que es como se deja ver tanto en lo militar como en lo politico.»²⁹

«Penetrada intimamente esta Junta protectora de las Obras del Puerto. Los inponderables beneficios que debe proporcionar al Puerto y a su población la cerca que está prescrita por orden (...)»³⁰

«Si S.M., su importancia es tal, que sin temor de equivocaciones protestamos a V.S. que es la obra más grandiosa útil y urgente que puede presentarse. Con ella se cumplen las económi-

26. Lligalls 1854 a 1890. «Reseña del proyecto de Union de las dos poblaciones de Tarragona y del Puerto de esta ciudad» (A.M.T.).

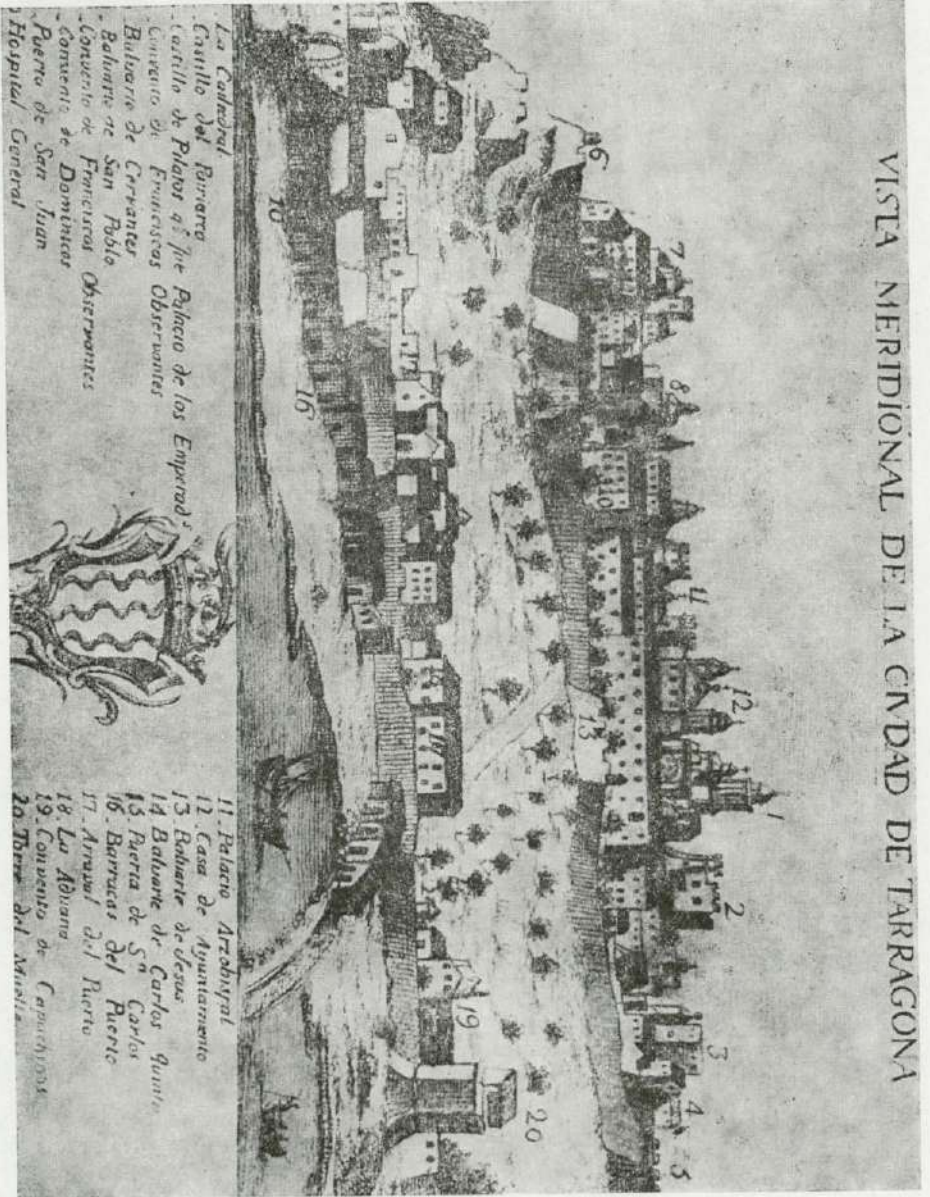
27. MEZQUIDA, L., *Visión...*, p. 3.

28. A.M.T. L.L.A. 1821, Vol. II, fol. 167 i s.

29. *Ibidem*, D. 758.

30. *Ibidem*, D. 759.

VISTA MERIDIONAL DE LA CIUDAD DE TARRAGONA

cas y sabias miras que tuvo S.M. quando dijo en su R.O. que de este modo se resguardaria la Real Hacienda y se evitaria el contrabando.»³¹

Així, sintetitzant, diríem que el procés de canvi urbanístic a la ciutat de Tarragona fou motivat per la instal·lació d'uns comerciants a la zona portuària i perquè la guerra havia destruït les muralles i començava una nova època en la qual ja no serien necessàries.

En situar-se els liberals al poder els féu pensar una ciutat segons les seves necessitats burgeses. Per tant, els homes de l'època 1820-1823 veieren clar el que es portaria a la pràctica a mitjans del segle XIX, l'enderrocament de les muralles i la unió de les dues ciutats.

M.ª ANTÒNIA FERRER I RAIMON AROLA

31. *Ibidem.*

